

หัตถศิลป์ผ้าปักไทย - เวียดนาม : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต¹

ศิวรี อรัญนารถ² และศมิสสร สุทธิสังข์³

บทคัดย่อ

งานหัตถศิลป์หมายถึงงานศิลปกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้สอยและเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต โดยแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ งานหัตถศิลป์ชั้นสูง ซึ่งเป็นงานฝีมือของช่างหลวง และงานหัตถศิลป์พื้นบ้าน ซึ่งสร้างโดยชาวบ้าน การปักผ้าจึงเป็นงานหัตถศิลป์แขนงหนึ่งมาตั้งแต่สมัยโบราณกาล ซึ่งพบว่าเป็นงานศิลปะในหลากหลายวัฒนธรรมและชนชาติ ทั้งงานหัตถศิลป์ชั้นสูงที่สืบเนื่องจากราชสำนัก และงานหัตถศิลป์พื้นบ้าน โดยเป็นการปักประดับตกแต่งผืนผ้าให้มีความสวยงามด้วยวัสดุ และเทคนิคกรรมวิธีต่าง ๆ ทั้งบนผ้าไหมหรือผ้าฝ้าย ในสมัยประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน งานหัตถศิลป์ผ้าปักไม่เพียงใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ภายในบ้าน แต่ยังเป็นสินค้าสำคัญในการติดต่อค้าขายและเครื่องบรรณาการระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียตะวันออกกลางและยุโรป ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการปักผ้าจึงเป็นวัฒนธรรมร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยและเวียดนาม ที่พบความเชื่อมโยงกันทั้งทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต

คำสำคัญ : 1. หัตถศิลป์ผ้าปัก 2. ผ้าปักไทย 3. ผ้าปักเวียดนาม

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการอัตลักษณ์ผ้าอาเซียน คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² อาจารย์ประจำคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อีเมล : fac.ru.chula@gmail.com โทร : 02 218 4551

³ อาจารย์ประจำคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อีเมล : fac.ru.chula@gmail.com โทร : 02 218 4551

Thai - Vietnam embroidery: history, cultural and lifestyle⁴

Siwatee Arunyanart⁵ and Smissorn Sutthisung⁶

Abstract

Craftsmanship is artworks which humans create to be used in daily life and to benefit human livings. There are two types of craftsmanship: royal craftsmanship which belongs to high court and folk craftsmanship which belongs to ordinary people. Embroidery is one of the ancient craftsmanship. Both embroidery craftsmanship of high court and local people were found in different cultures and nations. These embroidery works were decoration on silk or cotton fabric, using various materials and techniques. Until now, embroidery craftsmanship is not only used as a daily life garments but also a significant products in trading and tributes among South East Asia, the Middle East, and Europe. It can be concluded that embroidery craftsmanship is the shared culture, especially between Thailand and Vietnam which have a tie in history, culture, and way of life.

Keywords: 1. Embroidery 2. Thai embroidery 3. Vietnam embroidery

⁴ This paper is part of the research - Asian Textile Wisdom: Identity of Thai, Laos, and Vietnam Embroidery Project, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University.

⁵ Lecturer, D.F.A. at Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.

Email address: fac.ru.chula@gmail.com Tel: 02 218 4551

⁶ Lecturer at Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand. Email address: fac.ru.chula@gmail.com Tel: 02 218 4551

บทนำ

งานหัตถศิลป์ผ้าปักไทย - เวียดนาม : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต มุ่งศึกษาในเรื่องของ ทุนวัฒนธรรมหัตถศิลป์ผ้าปัก อันเป็นอัตลักษณ์ของภูมิภาคที่เชื่อมโยงกันในทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่ส่งผ่านต่อกันของคนในภูมิภาค ทั้งนี้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์นั้น พบว่าการปักไหมของไทย และเวียดนาม คาดว่าแต่เดิมนั้นได้รับอิทธิพลจากประเทศจีน (Thimakul, Interview, March 10, 2016) และในช่วงสมัยยุคล่าอาณานิคมจึงรับเอาอิทธิพลและวัสดุอุปกรณ์เพิ่มเติมจากชาติตะวันตก และจากการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ของงานหัตถศิลป์ผ้าปักชั้นสูงพบว่าในช่วงพุทธศักราช 2466 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงให้พาช่างปักชาวญวนเข้ามาชุบเลี้ยงเป็นช่างปักสะตึงหลวง เพื่อให้ช่างปักสะตึงไทยจดจำ เป็นแบบอย่างอีกทางหนึ่ง (Kulthamrong, 2014: 99-130) จากความเชื่อมโยงดังกล่าวข้างต้น บทความนี้ จึงอภิปรายจากการวิเคราะห์โดยอาศัยหลักฐานจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (document analysis) การสังเกต และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ครูภูมิปัญญา ข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์จัดกลุ่มหมวดหมู่ (typical data) โดยใช้หลักแนวคิดทฤษฎีองค์ประกอบศิลป์ทางแฟชั่นและสิ่งทอ อันได้แก่ แนวคิด ลวดลาย (รูปร่าง, รูปทรง) สี วัสดุ และเทคนิคกรรมวิธี (Utiswannakul, Interview March 5, 2016) และวิเคราะห์งานหัตถศิลป์ผ้าปักไทย และเวียดนามในด้านแนวทางการพัฒนา โดยใช้หลัก SWOT Analysis เพื่อให้ทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภาวะคุกคามของงานหัตถศิลป์ผ้าปักของทั้ง 2 ประเทศ จากนั้นนำมาสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการบรรยายถึงความสัมพันธ์ ความสอดคล้องและความแตกต่าง เพื่อให้ได้ข้อสรุปอุปนัย (analysis induction) โดยนำข้อมูลที่ได้นำเสนอในลักษณะของการพรรณนาวิเคราะห์ อันจะเป็นต้นแบบแนวทางการศึกษางานหัตถศิลป์ผ้าปักของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเพื่อต่อยอดสู่การพัฒนา เชื่อมโยงองค์ความรู้จากทุนวัฒนธรรมประชาคมอาเซียนต่อไป

งานหัตถศิลป์ผ้าปักไทย

งานผ้าปักของไทยเป็นงานหัตถศิลป์โบราณ โดยมีการแยกงานปักผ้าแต่ละประเภทเป็นงานของผู้หญิง และผู้ชาย งานช่างเย็บของผู้ชายเป็นประเภทหนึ่งในกลุ่มช่างหลวงสืบปี่หมู่ สอดคล้องกับการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ในเรื่องการดำรงอยู่ของงานช่างสนะในสังคมไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ว่าช่างสนะหรือช่างปักซึ่งมีทั้งช่างสนะไทยและช่างสนะจีน เป็นช่างหลวงที่ได้สืบทอดวัฒนธรรมของช่างสนะมาจากสมัยกรุงศรีอยุธยาที่สังกัดกรมพระภูษา (Kulthamrong, 2014: 99-130) โดยมีหน้าที่ออกแบบ-ตัด-เย็บ-ปักผ้าต่าง ๆ เพื่อสนองพระราชประสงค์ ต่อมาในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีการจัดหมวดหมู่ช่างเป็นกรมต่าง ๆ ช่างสนะจึงย้ายสังกัดกรมช่างสืบปี่หมู่ ครั้นถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) จึงมีการจัดตั้งเป็นกรมช่างสนะไทย และกรมช่างสนะจีน ในส่วนงานหัตถศิลป์ผ้าปักของสตรีนั้น ตามข้อความที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาและกฎหมายตราสามดวงที่กล่าวถึงบทลงโทษสตรี “ให้เอาเป็นชาวสะตึง” ซึ่งหมายถึงพนักงานปักผ้าในราชสำนัก โดยชาวสะตึงจะมีหน้าที่ปักผ้าต่าง ๆ ดังปรากฏในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนแผนถูกพรากจากนางลาวทอง สมเด็จพระพันวษาให้กักนางลาวทองไว้ในวัง และส่งตัวไปเป็นชาวสะตึง

“ให้เป็นชาวสะตึงกริ่งใหม่	เจ้าขจรนายผู้ใหญ่ก็รับสั่ง
ให้ลาวทองอยู่ที่ริมคลัง	ปักสะตึงกริ่งนั่งทุกเวลา...”

ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นช่วงเวลาทำงานหัตถศิลป์ผ้าปักของไทยเจริญสูงสุด ซึ่งมีการรับเอาเทคนิคกรรมวิธีการปักมาจากชาติตะวันตก (Tientong, 2016: 73-97) งานปักในช่วงเวลาดังกล่าวจึงมีลักษณะคล้ายภาพจิตรกรรม มีการปักไล่สีให้เกิดมิติเหมือนภาพเขียน โดยมีการประยุกต์เทคนิคกรรมวิธีดังกล่าวให้เกิดเป็นอัตลักษณ์และลักษณะจำเพาะ ได้แก่ 1) การปักไหมผสมกับวัสดุมีค่า เช่น ดิ้นทอง เลื่อม แล่ง ปักแมลงทับ 2) การปักหุ่นบนเส้นฝ้ายเพื่อให้งานเกิดมิติและจุดเด่น 3) การปักชอยหรือการปักไหมน้อย เป็นการปักไล่สีบนชิ้นงานให้เกิดมิติ โดยใช้เส้นไหมที่มีขนาดเล็กเป็นไหมชั้นในสุดของรังไหม เป็นการปักที่มีกรรมวิธีคล้ายกับการปักทึบ กล่าวคือ เป็นการปักไหมให้แน่นเต็มพื้นที่ของลวดลาย โดยมีการเดินเข็มที่ระยะประมาณเมล็ดข้าวสาร (0.5 เซนติเมตร) ที่แสดงให้เห็นถึงความละเอียดละไม ความประณีต บรรจงของผู้ปัก ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์จำเพาะในงานปักของไทย

การพัฒนางานหัตถศิลป์ผ้าปักไทยในปัจจุบัน

ปัจจุบันงานหัตถศิลป์ผ้าปักชั้นสูงของไทยมีการอนุรักษ์สืบทอดต่อมา ด้วยพระมหากษัตริย์คุณของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงพบภาพปักเรือสุพรรณหงส์ ซึ่งเป็นภาพปักไหมน้อยโบราณของฝีมือช่างหลวงสมัยสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พระบรมราชเทวีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมมหาราชวัง จากนั้นจึงทรงให้ข้าราชการบริพารฝ่ายในถ่ายทอดวิชาให้กับคุณข้าหลวงเพื่อสืบถอดวิชาฝีมือชั้นเยี่ยมนี้ไว้ และพระราชทานงานปักผ้า วัสดุอุปกรณ์ให้กับสตรีชาวภาคใต้ และขยายสู่ภาคอื่นๆ เพื่อเป็นการสร้างอาชีพเสริม สอดคล้องกับคำกล่าวของท่านผู้หญิงสุภรณเพ็ญที่ว่าท่านทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาบันสิริกิติ์ (โรงฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดา) เป็นศูนย์ฝึกกลางในการฝึกอบรมศิลปาชีพแก่นักเรียนศิลปาชีพที่ทรงรับมาจากครอบครัวชาวนาชาวไร่ผู้ยากไร้ ซึ่งผลงานที่ช่างศิลปาชีพสวนจิตรลดาได้ร่วมแรงร่วมใจสร้างถวายเนื่องในโอกาสสมหามงคลสมัยต่างๆ ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมทางฝีมือช่างที่สืบทอดมาแต่โบราณ จึงนับเป็นการฟื้นฟูงานศิลป์แผ่นดินที่เกือบจะสูญหายไปให้กลับมาอีกครั้ง (Utiswannakul and Disatapundhu, 2017: 2-40) จากการสืบทอดรูปแบบการปักไหม หรือการปักชอยของไทยในปัจจุบันดังกล่าวข้างต้น โดยมากพบเป็นงานประณีตศิลป์ประดับตกแต่งในเชิงภาพจิตรกรรม อันเนื่องจากข้อจำกัดและเทคนิคกรรมวิธีที่ต้องใช้ความประณีตและความมุ่งมั่นตั้งใจของผู้สร้างงาน เทคนิคกรรมวิธีการปักดังกล่าว จึงยังไม่แพร่หลายในการนำไปประยุกต์ใช้ต่อยอดกับเทคนิคอุตสาหกรรมแฟชั่นหรือการส่งออกมากนัก

ภาพที่ 1 ผลงานภาพปักไหมน้อยของสถาบันสิริกิติ์

งานหัตถศิลป์ผ้าปักเวียดนาม

งานผ้าปักเวียดนาม เป็นงานฝีมือและงานศิลปะเก่าแก่ที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน ซึ่งตามประวัติศาสตร์แล้วเป็นธรรมเนียมโบราณที่เชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของสตรีชาวเวียดนาม ดังคำกล่าวที่ว่า

“ผู้ชายจะต้องเรียนรู้การอ่านหนังสือและเขียนบทกวี ส่วนสตรีจะต้องเรียนรู้การเย็บปักถักร้อย”

แต่ทั้งนี้ จากหลักฐานข้อมูลก็ยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดว่างานปักผ้าของชาวเวียดนามเกิดขึ้นในยุคสมัยใด โดยจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ยุคก่อนตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตกนั้น (ก่อน ค.ศ. 111 - ค.ศ. 938) เวียดนามตกอยู่ใต้อิทธิพลของจีนในช่วงราชวงศ์ฮั่น ซึ่งเป็นระยะเวลากว่า 1,000 ปี จนเกิดการถ่ายโอนผสมผสานทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน แม้ภายหลังเมื่อเป็นอิสระแล้ว แต่ยังคงมีการส่งเครื่องบรรณาการซึ่งประกอบด้วยงานปักไหมระหว่างจีนกับเวียดนามในสมัยราชวงศ์หมิง

ทั้งนี้ในช่วงศตวรรษที่ 17 คาดว่าเป็นช่วงเวลาของการพัฒนางานปักไหมในเวียดนาม ถึงแม้ว่าแต่เดิมนั้นสตรีชาวเวียดนามจะสามารถเย็บปักผ้าได้ แต่จุดเริ่มต้นที่สำคัญนั้นกล่าวได้ว่าเกิดจากภายในราชสำนักที่เมืองเว้ จนมาถึงในสมัยราชวงศ์เหงียน (Nguyen) ซึ่งเป็นราชวงศ์สุดท้ายของเวียดนาม พระนางตวาน ฮวี มารดาของกษัตริย์เบ้าไต (Bao Dai) เป็นผู้ให้การสนับสนุนพัฒนางานปักไหมร่วมกับพระราชินีนามเฟือง (Nam Phuong) โดยเป็นยุคสมัยแห่งการรับองค์ความรู้ ตลอดจนเทคนิคกรรมวิธีการปักผ้าจากยุโรป แล้วจึงนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับศิลปะวัฒนธรรมของตนเอง จนกล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบงานปักแห่งราชสำนักเวียดนาม เป็นงานหัตถศิลป์ชั้นสูงซึ่งถือเป็นงานฝีมือของช่างหลวง จากนั้นจึงถ่ายทอดลงสู่ชาวบ้านในท้องถิ่นจนเกิดเป็นงานหัตถศิลป์พื้นบ้านสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า แต่เดิมนงานปักของเวียดนามนั้นมีจุดเริ่มต้นจากพระราชวัง และถ่ายทอดลงสู่ลูกหลานและสืบทอดมาถึงทุกวันนี้ งานปักในอดีตนั้นถูกสร้างขึ้นเพื่อรับใช้กษัตริย์และราชสำนัก และใช้เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งส่วนหนึ่งนั้นได้รับอิทธิพลมาจากประเทศจีน และพัฒนาเรื่อยมาจนถึงในยุคการปกครองของฝรั่งเศส จึงได้รับการถ่ายทอดเทคนิคผ่านงานตกแต่งเครื่องใช้ต่าง ๆ (Vu Hy Thieu, Cited in Utiswannakul and Disatapundhu, 2017: 2-40) แต่หลังจากได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส เวียดนามต้องเผชิญกับ

ภาวะสงครามเอเชียมหาบูรพา สงครามโลกครั้งที่ 2 และสงครามเวียดนาม ภูมิปัญญาหรืองานหัตถศิลป์ราชสำนักของเวียดนามจึงเกิดการสูญหาย คงเหลือแต่ปราชญ์และศิลปินท้องถิ่น ที่ได้รับเอางานหัตถศิลป์ราชสำนักมาปรับใช้

งานผ้าปักของเวียดนามสามารถแบ่งได้ใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ ในช่วงแรกสตรีเวียดนามจะปักผ้าเพื่อใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่งบ้าน อาทิ ปลูกหมอน ผ้า màn ผ้าปูโต๊ะ เป็นต้น นอกจากนั้นการปักผ้าของสตรีเวียดนามจะเป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นกุลสตรีและความงามของหญิงสาว จากนั้นในช่วงระยะเวลาต่อมา งานผ้าปักจึงพัฒนาเข้าสู่รูปแบบการปักในเชิงศิลปกรรม โดยไม่มีบันทึกปรากฏแน่ชัดว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงนี้ในช่วงสมัยใด มีกฎระเบียบของการใช้ผ้าจากสี ลวดลายการปัก และรูปแบบของเครื่องแต่งกาย โดยเป็นเครื่องแบ่งระดับชั้นของบุคคล โดยพื้นฐานราชวงศ์จะใช้ผ้ารูปแบบและสีประจำราชวงศ์ ซึ่งจะมีความซับซ้อนในเรื่องของความแตกต่างตามโอกาสการใช้สอย อาทิ การเข้าร่วมประชุมในแต่ละวัน งานพิธีการ และงานเฉลิมฉลอง โดยจะมีสี ชนิดผ้า ลวดลาย ความยาวและความกว้างของแขนเสื้อต่างกัน เสื้อคลุมของกษัตริย์จะสร้างจากผ้าไหมชั้นดีที่ผลิตขึ้นในจีน แต่ถูกออกแบบโดยช่างชาวเวียดนาม โดยที่ราชวงศ์เหิงยั้นจะเป็นผู้ควบคุมผูกขาดอุตสาหกรรมผ้าไหมในเวียดนาม โดยที่ผ้าไหมนั้นไม่ได้ถูกผลิตเพื่อราชวงศ์เท่านั้น แต่กล่าวได้ว่าเป็นต้นกำเนิดของการค้าขายกับชาวต่างชาติ จากการศึกษาของพิพิธภัณฑน์พบว่าลูกปักที่ใช้ในงานปัก ของชาวเวียดนามเป็นชนิดเดียวกันกับที่ใช้ในจีนและเกาหลี ซึ่งเป็นสินค้านำเข้าจากหมู่บ้านเล็กๆ ทางตอนเหนือของเมืองมุ่มไบ ประเทศอินเดียน กระดุมที่ใช้ในเสื้อคลุมทำจากวัสดุมีค่า อาทิ ทอง เงิน หรืออัญมณี เช่น ทับทิม (Vu Hong Lien, 2015)

ภาพที่ 2 ผลงานหัตถศิลป์ผ้าปักเวียดนาม

การพัฒนางานหัตถศิลป์ผ้าปักของเวียดนามในปัจจุบัน

ภายหลังการสิ้นสุดยุคอาณานิคม ประเทศเวียดนามต้องเผชิญกับภาวะปัญหาด้านการเมือง การปกครอง และภาวะสงครามมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลต่อการสูญหายไปของศิลปะตามแบบแผนราชสำนักดั้งเดิมของตนเอง แต่เนื่องด้วยความเป็นประเทศที่มีรูปแบบวัฒนธรรมแบบพหุวัฒนธรรมโดยการยอมรับและประยุกต์ใช้วัฒนธรรมอื่นให้เข้ากับวัฒนธรรมของตนเอง ส่งผลให้ศิลปวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมของเวียดนามเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานหัตถศิลป์ผ้าปักไหมของเวียดนาม

ถือเป็นสินค้าส่งออกและเป็นฐานการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมแฟชั่นที่สำคัญของโลก สอดคล้องกับ Utiswanakul and Disatapundhu (2017) ที่ได้กล่าวถึงงานหัตถศิลป์ผ้าปักเวียดนามว่า ภายหลังจากการเข้ามาของยุคอาณานิคม การสิ้นสุดของราชวงศ์ส่งผลให้งานปักชั้นสูงของราชสำนักด้วยดินทองดินเงินหรือวัสดุที่มีค่าได้สูญหายไป คงเหลือเป็นเพียงการปักด้วยเทคนิคดั้งเดิมในลักษณะของการเลียนแบบของเดิม เพื่อจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ในต่างประเทศ และในลักษณะของชุดเครื่องแต่งกายในพิธีกรรมต่างๆ เท่านั้น แต่ทั้งนี้ ในขณะที่เดียวกันงานปักใหม่สีต่างๆ กลับได้รับการพัฒนาอย่างสูง และถูกนำไปประยุกต์เข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมทางแฟชั่นอย่างแพร่หลายในด้านการผลิตเพื่อการส่งออก โดยประเทศที่ส่งออกมากที่สุดได้แก่ ญี่ปุ่น สวีเดน และยุโรปเหนือ และจากรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์เวียดนามรายงานว่าจังหวัดเถื่อเทียน - เว้ มีแผนยกระดับเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมสิ่งทอและแฟชั่นในเขตภาคกลางของประเทศ ซึ่งในแผนพัฒนาสิ่งทอและเสื้อผ้าสำเร็จรูป 5 ปี (ปี 2559-2563) มุ่งเน้นการพัฒนาเพื่อการส่งออกเพื่อให้จังหวัดเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมสิ่งทอและแฟชั่นของประเทศ สอดคล้องกับการสำรวจข้อมูล ณ เมืองฮานอย พบว่ารูปแบบวิธีการผลิตงานหัตถศิลป์ผ้าปักของเวียดนามในปัจจุบันแบ่งตามกระบวนการผลิตได้ 2 ประเภท คือ

1) ระบบการผลิตโดยใช้แรงงานคน ซึ่งเป็นวิธีการปักแบบงานหัตถศิลป์ดั้งเดิม ผลงานที่ได้จะมีความประณีตสูง ใช้ระยะเวลาในการผลิต โดยมากพบในงานปักเชิงศิลปกรรม อาทิ ภาพเหมือนบุคคล ภาพทิวทัศน์ และสินค้าแฟชั่นเครื่องแต่งกายชั้นสูง เป็นต้น

2) ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม กล่าวคือ เป็นการใช้เครื่องจักรอุตสาหกรรมในการสร้างสรรค์ผลงานเน้นปริมาณของชิ้นงานและราคาต้นทุนที่ย่อมเยา โดยมากพบในงานสินค้าไลฟ์สไตล์ขนาดเล็ก เช่น กระเป๋า ปลอกหมอน ของตกแต่งบ้าน เป็นต้น

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์งานหัตถศิลป์ผ้าปักไทยและเวียดนามในด้านองค์ประกอบศิลป์

องค์ประกอบทาง แฟชั่นและสิ่งทอ	ไทย		เวียดนาม	
	ราชสำนัก	งานปักทั่วไป	ราชสำนัก	งานปักทั่วไป
แนวคิด	- เปรียบบขัตริย์เป็น สมมติเทพ มีการใช้ สัญลักษณ์สื่อ ความหมาย - บักเพื่อประดับ ตกแต่งอาคารสถานที่ และเครื่องใช้	- บักเพื่อประดับ ตกแต่งอาคารสถานที่ และเครื่องใช้ (ไม่เป็น ที่นิยม) - งานปักในเชิง ศิลปกรรม	เปรียบบขัตริย์เป็น สมมติเทพ มีการใช้ สัญลักษณ์สื่อ ความหมาย	- บักเพื่อประดับ ตกแต่งอาคารสถานที่ เครื่องใช้และเครื่อง แต่งกาย - งานปักในเชิง ศิลปกรรม (เข้าสู่ระบบ หัตถอุตสาหกรรม และระบบอุตสาหกรรม แฟชั่น)

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์งานหัตถศิลป์ผ้าปักไทยและเวียดนามในด้านองค์ประกอบศิลป์ (ต่อ)

องค์ประกอบทาง แฟชั่นและสิ่งทอ	ไทย		เวียดนาม	
	ราชสำนัก	งานปักทั่วไป	ราชสำนัก	งานปักทั่วไป
เทคนิคกรรมวิธี	- การปักดิน, การปัก ชอย, การปักไหม น้อย, การปักไหมสี, การปักหมุน - ปักจากด้านหน้า ของลวดลาย	- การปักชอย, การปัก ไหมน้อย, การปักไหม สี, การปักหมุน - ปักจากด้านหน้าของ ลวดลาย	- การปักดิน, การปัก ไหมสี, การปัก 3 มิติ - ปักจากด้านหน้าของ ลวดลาย	- การปักไหมสี, การ ปัก 3 มิติ - ปักจากด้านหลัง ของลวดลาย
ลวดลาย	ลวดลายที่สื่อความ หมาย, สัตว์ในอุดมคติ (หงส์, พญานาค ฯลฯ), ลวดลาย ธรรมชาติ, ลวดลาย ไทย, ภาพประกอบ เรื่อง	ลวดลายธรรมชาติ, ลวดลายไทย, ลวดลายตาม จินตนาการ	ลวดลายที่สื่อความ หมายประจำตัวของ กษัตริย์ (มังกร) ราชินี (หงส์), สัญลักษณ์ มงคล (เต่า, กิเลน, หงส์ ฯลฯ)	ลวดลายธรรมชาติ, ลวดลายตาม จินตนาการ, ลวดลาย เลียนแบบผลงาน ศิลปะ
สี	สีที่เป็นประกายจาก วัสดุดีนทอง ดินเงิน และวัสดุมีค่าอื่นๆ	การให้สีเหมือนจริง, การให้สีตาม จินตนาการของผู้ปัก (นิยมใช้สีพาสเทล)	สีสัญลักษณ์ประจำตัว ของกษัตริย์ (เหลือง- ทอง) ราชินี (ส้ม) และราชโอรส (แดง)	การให้สีเหมือนจริง, การให้สีตาม จินตนาการของผู้ปัก
วัสดุ	ผ้าถักกระชุน (เส้น ทองถัก), ผ้าไหม	ผ้าไหม, ผ้าไหมเทียม, ผ้าคอตตอน	ผ้าไหม	ผ้าไหม, ผ้าไหมเทียม, ผ้าคอตตอน

จากตารางข้างต้นพบว่า งานหัตถศิลป์ผ้าปักไทยและเวียดนามนั้นสามารถแบ่งกลุ่มจากลักษณะงาน
ได้ 2 ประเภท ได้แก่ งานหัตถศิลป์ผ้าปักราชสำนัก และงานหัตถศิลป์ผ้าปักทั่วไปซึ่งพบในเครื่องใช้เครื่อง
ประดับตกแต่งอาคารบ้านเรือน และเครื่องแต่งกาย โดยที่ทั้งไทยและเวียดนามจะมีการประยุกต์ใช้เทคนิค
กรรมวิธี ลวดลาย วัสดุอุปกรณ์ให้เข้ากับอัตลักษณ์ของตนเอง ทั้งนี้ในประเภทงานหัตถศิลป์ผ้าปักราชสำนัก
ของทั้ง 2 ประเทศมีความเชื่อและเปรียบกษัตริย์เป็นดั่งสมมุติเทพ มีการใช้ลวดลายสัญลักษณ์ สี และวัสดุ
มีค่า แต่ทั้งนี้งานปักราชสำนักของเวียดนามได้สิ้นสุดลงภายหลังจากภาวะสงครามและการเข้ามาของยุคล่า
อาณานิคม

ในประเภทงานหัตถศิลป์ผ้าปักทั่วไปที่ปรากฏในของใช้และเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย พบว่าในประเทศไทย
ไม่นิยมการนำมาปักประดับบนเครื่องใช้และเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ต่างจากเวียดนามซึ่งมีการพัฒนางานปักไหมสี
เข้าสู่ระบบหัตถอุตสาหกรรม และระบบอุตสาหกรรมแฟชั่น เมื่อพิจารณาในเรื่องของเทคนิคกรรมวิธีการ
ปักไหมน้อย หรือการปักไหมสีของไทยนั้น สอดคล้องกับเทคนิคการปักไหมสีของเวียดนามเช่นกัน โดยเป็นการ

ใช้เส้นใหม่ขนาดเล็กปักไล่เรียงสีอย่างมีมิติและแสงเงาไปบนลวดลายที่จินตนาการสร้างสรรค์ขึ้นคล้ายกับภาพงานจิตรกรรม แต่การปักไหมน้อยในไทยจะนิยมการหมุนลายด้วยเส้นฝ้าย และผสมผสานวัสดุมีค่า อาทิ ดินสอ เลื่อม ลูกปัด ปีกแมลงทับ ฯลฯ เพื่อสร้างความโดดเด่นและมีมิติให้กับชิ้นงาน มีเทคนิคในการสร้างสรรค์ชิ้นงานได้ขนาดใหญ่ อีกทั้งนิยมปักเป็นภาพประกอบเรื่องราววรรณคดี บทประพันธ์ เป็นต้น ส่วนในเวียดนามพบว่าเทคนิคกรรมวิธีการปักนั้นค่อนข้างหลากหลาย อาทิ การปักชิ้นงานขนาดเล็กจะนิยมใช้สะดึงกลมปักบนด้านหน้าของลวดลาย เช่น งานปักประดับเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย งานปักของใช้ของชำร่วยขนาดเล็ก ทั้งนี้ในการปักชิ้นงานภาพเชิงศิลปกรรมนิยมปักบนสะดึงสี่เหลี่ยม โดยจะปักจากทางด้านหลังของลวดลาย ในด้านลวดลายนั้นมีทั้งรูปแบบของภาพทิวทัศน์ ภาพเหมือน ภาพจิตรกรรมและภาพจิตรกรรมร่วมสมัย

การวิเคราะห์งานหัตถศิลป์ผ้าปักไทยและเวียดนามในด้านแนวทางการพัฒนา

แนวคิดในการพัฒนางานหัตถศิลป์ผ้าปัก คือการพัฒนารูปแบบงานและเทคนิคของงานหัตถศิลป์ผ้าปัก ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจและวัฒนธรรม โดยเป็นการอนุรักษ์ที่ควบคู่กับการพัฒนาอย่างยั่งยืน จากการศึกษาถึงประวัติความเป็นมาและคุณค่าความแท้จริงดั้งเดิม การรวบรวมศาสตร์องค์ความรู้ของงานหัตถศิลป์ผ้าปัก และการหาอัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมในภูมิภาค ที่จะเชื่อมโยงไปสู่การนำไปประยุกต์ใช้ผ่านแนวคิดของระบบอุตสาหกรรมวัฒนธรรมสร้างสรรค์ เพื่อให้ได้แนวทางในการพัฒนางานหัตถศิลป์ผ้าปักร่วมกัน ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการวิเคราะห์ SWOT Analysis เพื่อให้ทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภาวะคุกคาม ของงานหัตถศิลป์ผ้าปักของทั้ง 2 ประเทศดังนี้

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์งานหัตถศิลป์ผ้าปักไทยและเวียดนามในด้านแนวทางการพัฒนา

ประเทศ	จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	ภาวะคุกคาม
ไทย	- มีสถาบันกษัตริย์เป็นองค์อุปถัมภ์ - มีหน่วยงานในการสืบทอดและเผยแพร่องค์ความรู้ - มีเทคนิคกรรมวิธีที่หลากหลาย - มีประเพณี ราชพิธีที่เกี่ยวข้อง - มีอัตลักษณ์ด้านความประณีตบรรจง	- เป็นศาสตร์องค์ความรู้ชั้นสูงของราชสำนัก ไม่นิยมเผยแพร่สู่ภายนอก - เป็นศาสตร์องค์ความรู้ที่ไม่มีตำราหรือการบันทึก - วัสดุมีราคาสูงส่วนใหญ่เป็นวัสดุนำเข้า	- สอดคล้องกับนโยบายการรวมกลุ่มประชาคมอาเซียนด้านอัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรม - แนวโน้มของการให้ความสำคัญกับทุนวัฒนธรรม	- การเข้ามาของวัฒนธรรมใหม่

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์งานหัตถศิลป์ผ้าปักไทยและเวียดนามในด้านแนวทางการพัฒนา (ต่อ)

ประเทศ	จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	ภาวะคุกคาม
เวียดนาม	- มีการประยุกต์ใช้ หัตถศิลป์ผ้าปัก สู่อุตสาหกรรมทาง แฟชั่นไลฟ์สไตล์ อย่างแพร่หลาย - เป็นแหล่งแรงงาน ฝีมือหัตถศิลป์ผ้าปัก	- คุณค่างานหัตถศิลป์ ดั้งเดิมสูญหาย	- สอดคล้องกับ นโยบายการรวมกลุ่ม ประชาคมอาเซียน ด้านอัตลักษณ์ร่วม ทางวัฒนธรรม - แนวโน้มของการให้ ความสำคัญกับทุน วัฒนธรรม	- การเข้ามาของ วัฒนธรรมใหม่

ทั้งนี้ หากพิจารณาในด้านการสืบทอดและพัฒนางานหัตถศิลป์ผ้าปักราชสำนักพบว่า ในประเทศไทย มีการสืบทอดองค์ความรู้ภายใต้การอุปถัมภ์จากราชสำนัก ส่วนในเวียดนามนั้นคงเหลือเป็นเพียงการปัก ด้วยเทคนิคดั้งเดิมในลักษณะของการเลียนแบบของเดิมเพื่อจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ในต่างประเทศ แต่ทั้งนี้ ในขณะที่เดียวกันงานปักใหม่สีต่าง ๆ กลับได้รับการพัฒนาอย่างสูง และถูกนำไปประยุกต์เข้าสู่ระบบ หัตถอุตสาหกรรม และระบบอุตสาหกรรมทางแฟชั่นอย่างแพร่หลายในด้านการผลิตเพื่อการส่งออก

ซึ่งจากการสืบทอดและการประยุกต์ใช้งานหัตถศิลป์ผ้าปักของไทยและเวียดนามนั้น กล่าวได้ว่าเป็น งานหัตถศิลป์ที่แสดงให้เห็นถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรม การส่งต่อทางภูมิปัญญาที่เชื่อมโยงกันในภูมิภาค ทั้งในแง่ของเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และวิถีชีวิต จนเกิดเป็นอัตลักษณ์จำเพาะของแต่ละประเทศ โดย ในงานหัตถศิลป์ผ้าปักของไทยและเวียดนามนั้น มีความโดดเด่นในรูปแบบของการอนุรักษ์สืบทอดศาสตร์ องค์ความรู้ และรูปแบบของการสร้างสรรค์พัฒนาจากการนำองค์ความรู้เดิมนั้นมาประยุกต์ใช้ ดังนั้นทั้งสอง แนวทางดังกล่าวจึงถือเป็นช่องว่างและโอกาสให้เกิดการถ่ายโอนทางองค์ความรู้ และการเรียนรู้ส่งต่อกระบวนการ ทำงานระหว่างภูมิภาค ตามแนวทางของอุตสาหกรรมวัฒนธรรมสร้างสรรค์ อันเกิดจากแนวคิดในการอนุรักษ์ ที่ควบคู่กับการพัฒนา ที่จะก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มกับตัววัฒนธรรมดั้งเดิม และมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาค ได้อย่างยั่งยืน

References

- Kulthamrong, Rungarun. (2014). The Existence of Chang Sa-na or Sewing Work in Thai Society in the Rattanakosin Era (การดำรงอยู่ของงานช่างส่นะในสังคมไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์). **Journal of Thai Studies**, 9(2): 99-130.
- Susan Conway. (2003). Lan Na male dress in peace and war. **Textiles of Southeast Asia: Tradition, Trade and Transformation**: 112-123.
- Thimakul, Nithima. Royal Traditional Crafts School for women. Interview, March 10, 2016.
- Tientong, Dollaya. (2016). The Advancement of Thai Traditional Craft and Needlework of Thai Women in the Reign of King Chulalongkorn (Rama V) (ความก้าวหน้าในศิลปหัตถกรรมการเย็บปักถักร้อยของสตรีไทย รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว). **Journal of Thai Studies**, 9(2): 73-97.
- Utiswannakul, Patcha. Fashion and Creative Art Research Unit, Chulalongkorn University. Interview, March 5, 2016.
- Utiswannakul, Patcha. and Disatapundhu, Suppakorn. (2017). Asian Textile Wisdom: Identity of Thai, Laos, and Vietnam Embroidery (ภูมิปัญญาผ้าอาเซียน : อัตลักษณ์ทุนวัฒนธรรม หัตถศิลป์ผ้าปักไทย ลาว และเวียดนาม). **Journal of Fine Arts Research and Applied Arts**, 4(1): 2-40.
- Vu Hong Lien. (2015). **Royal Hue: Heritage of the Nguyen Dynasty of Vietnam**. Thailand: River Books.